

Dijitalleşmenin Araçsallaştığı İnsan ve Hayat

Adına “siber âlem” ve “dijital dünya” denilen devasa bir panaptikonda kendisinin gözetlenip gözetlenmediğinden emin olamayan insanoğlu, artık kendisi hakkında verilerin toplanıp toplanmadığından emin olamayan ve bu verilerin toplanmasıyla kendisi hakkında ne yapılacağını bilmeyen dijital mahkûmlar veya köleler hâline gelmiştir.

Ahmet DAĞ

İnsanlık büyük devrimler geçirmiştir. Bu büyük devrimler; Tarım devrimi, sanayi devrimi ve dijital devrimdir. Sonuncusu, toplumsal dönüşümleri sağlaması itibarıyla diğer iki devrimden çok daha etkili oldu ve daha da olacak görünüyor. İçinde yaşadığımız bu çağa; internetle ilişkili olarak “enformatik, dijital, endüstri 4.0, siber, new age, bilişim” çağı gibi birçok isimler verilmektedir.

Mikroçipin ve internetin gelişimiyle, insanların sürekli bilgi aktarımı dolayısıyla kendi duygu ve düşüncelerini sanal dünyaya aktarmaları meydana gelmiştir. İnternet akışları üzerinden insanların bizzat kendilerini kendi elleriyle gözetim ve denetlemeye açık hale getirmesi durumu meydana gelmiştir. Bentham'ın kavramsallaştırdığı Foucault'nun ise kendi felsefi kuramı içinde kuramsal hale getirmeye çalıştığı “Panaptikon”; kitle iletişim araçlarının (televizyon, radyo, telefon ve bilgisayar) inşa ettiği sanal veya çevrim içi âlemin içinde internet ağının genişlemesiyle de daha önce hiç var olmadığı biçimde varlık göstermektedir. Panoptikon, kelime anlamı olarak bütünü gözetlemek manasına gelmektedir. Bentham'a göre panaptikon “görünmez bir her şeye kadir olma” duygusu yaratacaktı. Mimar Samuel Bentham'ın, biraderi Filozof Jeremy Bentham'la birlikte inşa ettiği panaptikona gerek yok artık. Siber âlemde görünmek isteyen görülmeyenin (veriyi topl-

yanların) eline düştüğü yeni tür efendi-köle diyalogları vardır.

Sanal Âlemin Dijital Mahkûmları

Çünkü artık insanlığın, çoğu şeyin sanal âlemde varlık bulduğu ve orada neredeyse her şeyin halledildiği sanal bir panaptikonu var. Adına “siber âlem” ve “dijital dünya” denilen devasa bir panaptikonda kendisinin gözetlenip gözetlenmediğinden emin olamayan insanoğlu, artık kendisi hakkında verilerin toplanıp toplanmadığından emin olamayan ve bu verilerin toplanmasıyla kendisi hakkında ne yapılacağını bilmeyen dijital mahkûmlar veya köleler hâline gelmiştir. Bu devasa dijital panaptikon'un insan üzerinde olan etkisini belirgin olarak ilk tespit eden kişi Baudrillard'dır. Bu devasa mağarayı, “simülasyon dünyası” olarak isimlendiren ve sanallaşan bu dünyayı en iyi tasvir eden filozoflardan biri olan Baudrillard, simülatıfla maruz kalan “simülatif” bireylerin ve kitlenin bilgisini verirken insanın iki gerçeği olan “hakikati” ve “mahremiyeti” kaybedeceğini anlatır.

Dijitalleşmeyle birlikte kişisel verileri kayıt altına alıp devlet güçlerine veya birilerine bu verileri aktarma daha da kolaylaşmıştır. Bireyleri ve toplumları izleme gibi faaliyetleri gerçek ajanların yerini dijital ajanlar olarak yapabilir. Dijitalleşmeyle birlikte dijital teknolojiler, tarihte hiçbir

devlet gücünün sahip olmadığı bir biçimde sonsuz olanak veri sunup ajanlık yapabilir. Nitekim eski bir ajan olan Snowden'ın sızdırdığı bilgilerin yanı sıra verilerin ticari sektörlere aktarılması veya satılması insan mahremiyeti açısından kaygı verici durumdadır. Toplumların durumu, -artık- gözetlenen toplumdan daha çok verileri toplanan ve bu veriler yoluyla denetlenen ve yönetilen toplum durumuna doğru evrilmiştir.

İnsanların çoğunluğu, dijital ticari sektörlerin büyük tüketicileri veya mahkûmları hâline gelmiştir. İnternetle bağı kurulmuş olan insanların ellerindeki telefon, tablet ve bilgisayar vs. mükemmel birer gözetleme aracı konumunu edinmiş durumda. İnşa edilen bu dijital sistemden çıkması hiç de kolay olmayan insanlık, büyük bir dijital kuşatma içindedir. Artık internetsiz iş görmenin angarya olarak görüldüğü bu düzlemde ekonomi de dijitalleştirilmiştir. Angwin'in dediği gibi modern insanlar, dijital ekonomi içerisinde yaşamaya mahkûm duruma getirilmiştir. Dijital izler taşıyan internet dünyasında büyük şirketler; verileri kullanarak insanın tüketim zemini ele geçirmek suretiyle neyi tüketeceğini bilen ve bireylere neyi tüketmesi gerektiğini dikte eden ticari mantığa sahiptir. Yeni siyasal yapılar inşa etmek isteyenlerin kullanabileceği

dijital içerik yüklenen âlem kitlesel gözetimlerin de yapılabildiği ve elde edilen verileri kullanan ekonomik yapıların, maddi kazançlarını daha da artırmak için bu verileri kullanması söz konusu. Pratik iki işlev olan siyaset ve ekonominin işin içinde olması internet yoluyla gözetimi daha da kitleselleştirmekte ve sorunsallaştırmaktadır.

Dijital Dünyada Big Data

Böylesi bir büyük gözetim, "özel hayatın var olup var olmadığı" tartışmasını da beraberinde

getirmektedir. Çünkü bilgi ile insan hayatı arasında doğrudan bağ vardır. 17. yüzyıldan beri enformasyonu kullanan hayatı ve toplumu da yönetiyor. Adeta yaşam ve insan türünün değiştirildiği dijital dünyada Big Data'nın mühim bir yeri vardır. Verilerin bu kadar arttığı bu süreçte, verimlilik ve mahremiyet arasında dengenin kurulması çok kolay görünmüyor. Her ne kadar liberaller iddia olarak özel hayat ve hürriyet gibi insani ge-

reklere önem atfetse de internetle iş gördüğü alanlar olması itibariyle ekonomi ve siyasette gözetleme ve veri toplamadan hiçbir iş yapamayacak hale gelmiştir. Toplamak ve bütünleştirme, totaliter siyasal yapıların en büyük arzudur. Liberalizmin-kapitalizmin doğurduğu dijital teknolojiler en büyük totaliter yapıya dönüşmüştür. Yalnızca gözetlenme değil aynı zamanda denetlenmenin meydana geldiği bir süreçle karşı karşıya kalırız. Bu gözetleme süreci, şimdilik ticari bağlamda varlığını sürdürmektedir. Siyasal bağlamda varlığı gerçekleştiği takdirde devletlerin totaliter yapıları daha da sertleşecektir.

Nesnelerle internet üzerinden kurulacak ilişki, insanın hem nesneleşmesini hem de bağlı olduğu nesnelere üzerinden gözetlenmesini dolayısıyla nesnelere denetlemek isterken nesnelere üzerinden denetlenmesine yol açacak bir zemini

doğurmuştur. 2030 yılına kadar insanların çoğunun internete bağlanan binlerce nesneye sahip olacağı ön görülmektedir. İnsanlık, konformizm adına tüm mahremiyetini ihlal edecek yeni zeminler açma süreci içindedir. Teknik, kendi içinde etiği ihlal ve imha etme yeteneği taşıyan bir mekanizmadır. Terörün dahi dijitalleşmeyle yaygınlaşması ve kitleselleşmesi durumu meydana gelebilir. Tüm bunlar içinde dijitalleşmeden kaçınmak mümkün değil. Yapılması gereken şey -mümkün olduğunca- dijitalleşmenin etik düzlemini oluşturmak ve hakikati, simülasyona mahkûm etmemektir.

Dijitalleşmeyle birlikte dijital teknolojiler, tarihte hiçbir devlet gücünün sahip olmadığı bir biçimde sonsuz olanak veri sunup ajanlık yapabilir. Nitekim eski bir ajan olan Snowden'ın sızdırdığı bilgilerin yanı sıra verilerin ticari sektörlere aktarılması veya satılması insan mahremiyeti açısından kaygı verici durumdadır. Toplumların durumu, -artık- gözetlenen toplumdan daha çok verileri toplanan ve bu veriler yoluyla denetlenen ve yönetilen toplum durumuna doğru evrilmiştir.

Dijital Yerliler Artan Kaçgılar

Adaleti, iyiliği, merhameti ve insanlar arası ilişkileri sanal düzlemde değil de hakikat düzleminde gerçekleştirmek gerekir. Sanal üzerinden kimlik edinilen bir hayatta adalet ve iyilik gibi erdemler dahi dijitalleşme üzerinden sağlanmaya çalışılmaktadır. Mağdur ve mazlum olmanız veya “hakkınızın” teslim edilmesi için derdinizin kitle iletişim araçlarına veya dijital platformlarına taşınması gerekir. Nitekim Twitter veya benzer mecralara taşınan meseleler, yerli ve yersiz, “hakkı” ya da “haksız” bir gerçeklik gibi değerlendirilir. Yasa, eğer bir kişinin salıverilmesini veya tutuklanmasını emrediyorsa meselenin veya mevzunun Twitter’da hashtag olmasından sonra kararların yenilenmesi çok da anlaşılabilir bir durum değildir.

Dijitalleşme, küresel köyü değil birbirlerini ayırıştıran, sürekli döven, hor gören, birbirlerine hakaret veya sövgüde bulunan dijital vatandaşlar veya topluluklar meydana getirmiştir. Sanal dünya vatandaşları, “dijital yerli” ve “dijital göçmen” diye ikiye ayrılmaktadırlar. “Dijital yerliler” denen topluluğunun adı ise alfabenin son harfi olan “Z Kuşağı” şeklinde adlandırılıyor. “Dijital yerliler” veya “Z Kuşağı”, 1980 sonrası doğum tarihli bireylerden oluşurken dijital göçmenler ise bilgisayar veya internet ile sonradan tanışıp uyum sağlamaya çalışan bireylerden oluşur.

İmkânları olduğu gibi ciddi zaafı bulunan bir topluluk olan dijital yerliler, sanalın/dijitalin içinde yaşayıp hakikatin tadına veya neliğinin farkına varamayan bir nesildir. Okumak yerine görüntüleyen veya izleyen, konuşmak veya muhabbet yerine hızı, hazzı ve eğlenceyi tercih eden, bir mesele üzerinde uzun süre odaklanmayan nesil dijital yerli veya Z Kuşağı diye görülüyor. Buradaki sorun, gençlerin hakikatte böyle olması değil gençlerin isteseler de istemeseler de bu kategoriye dahil edilerek simülatif sürece dahil edilmek is-

tenmesidir. Gençlerin bu kategoriye dahil edilmesi bir anlamda inşa ettikleri veya yapılandırdıkları bir kimliği adeta dayatarak onlara kabul etmelerinin buyurulmasıdır. Hem dijital bir dünyaya hem de inşa edilen bir kategoriye mahkûm edilen gençliğe hem rol biçilmesi hem de kimlik atanması ciddi problem olarak görülmeli.

Gençlerin ilk olarak karşılaştığı -büyük bir mağara olan- dijitalleşmeyle veya sanallaşmayla daha da derinleştirilen kimlik sorunudur. Gençlerin içine sokulduğu bu durum gençlerin varlık bulabilmesinin önünde ciddi bir engeldir. Dijital veya sanal kuşatma ile üstü yani hakikati örtülen bir gençlik meydana getirilmektedir. İnsanlığın yeni bir çağa (paganlaştırıcı ve zamanlaştırıcı görsel) kültür evresine girdiğini ifade eden Yusuf Kaplan, bu uygarlık türünü ağlarla kurulu ve tekno-pagan dijital uygarlık türü olarak görür. O, bu uygarlığın insan türünü ise kimliği gizlenen, hız, haz ve ayarının hâkim olduğu dijital uygarlığın çarmıha girdiği *oynayan insan* (homo ludens) olarak görür.

Tüm sosyal medya hesaplarının hususiyetle Twitter’ın oyuncağı hâline gelen “oynayan insanlığa” şahit olmaktayız. Böylesi bir durumun en büyük göstergeleri; siyasal seçimlerin sosyal medya tarafından istenilen sonucu doğuracak şekilde manipüle edilmesi, seçimlerden sonra ABD’nin Başkanı iken -seçimi kaybeden- Trump’ın ve Venezuela Meclisinin Twitter hesaplarının kapatılması, Elon Musk’ın “Bitcoin” paylaşımı yapmasıyla birlikte dakikalar içinde neliği veya ne olacağı pek de bilinmeyen Bitcoin’in %15 oranında değer kazanması gibi göstergelerdir. Dijitalleşme sürecinde ekonomi, dijital teknolojiyi araç hâline getirmeyip dijital teknoloji ekonomiyi araca dönüştürmektedir. Bu durumun en büyük göstergesi ise Covid-19 salgın sürecinde dijital-teknolojik uzantılı ticari sektörlerin (Amazon, Google, Microsoft, Tesla-SpaceX, Facebook vs.) kârlarını katlamalarıdır. Dijitalleşmenin; hukukun, ekonominin, sanatın ve siyasetin üzerinde egemen olması tedirgin edici durumların meydana gelmesine yol açmıştır. Tüm bu süreçleri yaşadığımız zamanlarda dijitalleşmenin hem üretimi ve yönetimi hem de nasıl kullanılacağı üzerinde uzun uzun düşünmemiz gerekir.